

Анђелко Анушић
ПРЕ БЛЕСКА,
А ПОСЛЕ ОЛУЈЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Објављивање ове књиџе помогли су
Министарство просвете и културе Републике Српске и
град Бања Лука, посредством конкурса за стимулацију
књижевности саваралаштва.

Анђелко Анушић

ПРЕ БЛЕСКА,
А ПОСЛЕ ОЛУЈЕ

П Р И П О В Е Т К Е

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

„(...) И цела моја литерарна авантура није, можда, ништа друго него један сабластан поход у ноћ, покушај да се живи упркос томе што је човек мртав, да се вампирски живи од једне непријатељске стварности, све док се може, док се та стварност не прибере, схвати куда јој крв отиче и прободете ми срце глоговим колцем. (...)”

Борислав Пекић: *Дневник* 1983.

ДУВА ДА ОДУВА

Врућина је несносна, август под отвореним небом канда држи паганско опело своје римском кумашину. Отворио је свих седам својих владарских печата и бљује ватру из самог средишта небеске круне. Легије запаре слузаво полегле по градићу, са знојном тогом на свачијим плећима. Тесно је у властитој кожи, одавно продатој деветорупом ђаволу за шаку звекетана. Тесно и под богаташким кровом. Дахћу и трепере животиње и ствари, некмоли неће омамљени поданици.

Он већ од јутра бауља из угла у угао невелике, замрачене собе, али свуда је исто: топлота не спушта своје жезло. Држи га на темену, дуго, до несвестице, гура у зенице, у душник, истерује Творчеву намеру из глиненог суда. Ово су дани и часови кад се слаб у вери олако запућује из *дома оца својега*. Са страхом и гађењем што их је врућина сад већ отупила у равнодушност, обилази столић на коме се налази даљински од клима-уређаја, okreће главу и од погледа на њ, иако зна да би ова справа, пластични војник, једина могла да заустави поход августове легије, макар на његов собичак. Не узима му се Пластко у руке као што се ни змија не узима, ни каква огубана и окужена стварца као што се не дотиче. Чим су почеле врућине, син је купио климу и уградио је у његову собу, у доњем делу куће која је још у изградњи. Кућно згариште и големо окућиште, шуму и ливаду тамо у бившем завичају, државна агенција искамчила је, он се жалио – отела, упола цене. *Боље ишша неіо нишша! Хоћеш ли да ти*

бујад и кујина, бурјан и айшовина поједу дедовину, љутнуо се, кобајаги, државни агент. Син је скуцао нешто новаца, од надничења код црнотравских мајстора и посудбе, и ево, градња њиховог Скадра у долини Мораве траје већ десет година. И нема сигурног знака кад ће се завршити. Горњи део је од слепих зидних скелета, са кровном капом под којом су сенице и ласте учртале своје небеске минијатуре. Срећан је дом под којим ове чудеснице лоје шраже, казао је комшија, староседелац који је једини прихватио новајлију, дошљака који се овде доживљава као непозната болест. Гнездиле су се и у старој домаји, висиле о предама к'о ичелиња ројишћа, па ми црна селица запреба на вратиша, задржао је у себи одговор. Прошв дошље нема лека, осим једној! освануо је једног јутра графит на свежој фасади, црном бојом коју је син једва замаскирао, његов бледуњави костур још се назире и опомиње да једна непозната, црна рука претеће виси у ваздуху. Све најгоре што ми се мојло десити десило ми се у августу, пребира нејасно у себи.

У шоме месецу сам рођен. Тога месеца је задувало да ме одува, оно кад се римски кумашин окумио у Запребу и срећна кумчад, славећи, од светио Илије пожелела олују и трона блесак, што им се и даде, из чистија мира. И намесник светио Пејра на земљи блајословио је шражњу, и задувало је и зајалацало да одува и сиржи. А штога месеца умало ме не уби и Арбанас. Сјасао би ме да ме је за нараменицу скрашио, не би ником ни полајао рачуна. Он је ловио, олињале шаје висиле су му низ рамена, а ја бејох ловљен. Живинче у ловачком рачуну. Јер мене је већ одувало. Вијао сам се као кокошији очерујак у ваздуху који је смрдео на лој и сумјор. Сламка, шћа сламка – сламка је злајна сјруна – шрун прашинасти, на поду дворане „Боро и Рамиз”, био сам! Не знам ко ми од оне двојице умало не дође главе, Боро или Рамиз. Несрећно име и једној и друјој. И преко троба проводе ону своју револуцију.

Био је изашао, први пут, до поште да се телефоном распита о судбини сестре и њене породице који су остали у последњој избегличкој колони. Салетели их с бочне стране, жестоко кљуцајући, агаренски јастребови и кобци, на самом домаку спасоносне Уне. Реке са које су се напили Наполеонови коњи. Боји се најдрње вести, јер су такве само стизале. Тешко се споразумео са онима у пошти, на папирићу од новина које су биле на неком страњском језику, неколико пута је шврљаво латиничио име свога адресата, потурао цедуљку кроз ниски шалтер, не већи од уста шалтерског службеника, уста са израженим зубним потковицама, изговарајући кришом, неколико пута *Милица – Крушевац*, али они тамо иза прљавог стакла, као са друге стране света, ништа нису разумели, или су се таквима градили. Говорили су нешто неразумљиво, одмахивали руком, грлато се смејали, онда је нека штркљаста сподоба ушла, можда случајно, у онај собичак, зубало шалтерског прореза мутно се зацаклило сечивом ножа, и зачудо, позивање царског града могло је да отпочне. Ништа није сазнао, јер и оне које је звао сатирала је иста црно-мислица. О судбини последње колоне, као о последњим стварима, још се ништа није знало, иако је од збеговлука прошло скоро двадесет дана.

Онда му је у повратку нека сила замрсила оријентацију, погубила и испомерала улице, ниједна више није била на малопређашњом месту; и називи се укрили, а улицу са његовим Сабирним центром као да је неки мангуп смотао у ролну и бацио на сметилиште које се брдило, приштало и гнојило поред поште, усред града, ширећи неподношљиви смрад. Лутајући, избио је на неку раскрсницу на којој је стајала табла са латиничним натписом *Pristina*. Сетио се гатаре Сабине која је однекуд банула у његово село, има томе и више од педесет година, и прорицала судбину многим, па и њему, замолила је бака, дечарцу кога је пубертет тек

китио мушким венчићима. Он се опирао, што због неверице, што због стида, али баки се није могло опре-ти. Гатара је извукла однекуд некакве карте, можда из огромних недара које су се преливале преко прљаве тканине као прекипело тесто преко посуде, пожутеле и искрзане пророчнице, поредала их у некакав чудан облик, и после неког времена, казала: *Маломе видим шїаї на їушї, їод сїаре дане. Обреће се, а да їа нико неће їишїаїи, у їрагу чије ће име їодсећаїи на реч їришїи и...*, ту је стала. Понестало јој пророчког дара, у трену! *Шїа „и”, заїишїала је уїлашено бака. Нишїа, нишїа. То је све,* збрзала је Сабина, и брзо покупила карте. Насмејао се, сећа се добро, глупостима те одр-пане врачарице, јер ни на крај памети му није било да ишта поверује.

Други натпис који је стајао испод свог близнаца замрљан је, до непrepoзнавања, плавим спрејом. Сре-тао је неке мрке, погурене људске прилике с капом на глави налик преломљеној љупини нојевог јајета, зау-стављао их руком и мрмљао: *Боро...Рамиз...гворана... сїорїи*, али сподобе су лагано и нестварно промицале у глумом мимоходу. Имао је осећај као да су са неке друге планете. Или као да је њега она црна селица спу-стила на непознату земљу. Можда га је нека прилика и косимице погледом ошинула, као угарком који се још дими, и заиста, љутина дима убрзо га је и сустигла. Угризла за очи и стегла гушу. Наишла је група млади-ћа, старости између петнаест и шеснаест година, било их је можда петоро-шесторо, можда и више. Ишли су у неком свом борбеном распореду, целом ширином коловоза, широко веслајући ваздух испред себе, као да иду преко какве утрине и секу таласе пустоши. Поми-слио је да су чобани, али где им је стадо, питао се. Можда су га погубили, големо је и загубно поље које пресеца друм с покојом кућом ограђеном високим

зидом. *Моле би се две највеће војске на шоме пољу закрајиници и самерици све своје вештине.*

Није морао да их зауставља. Зауставили су они њега. Испречили се као кордон, збили редове и потом га окружили. *Боро...Рамиз...дворана...сирш*, муцао је. Искочоперио се један из групе, најнижи у дружини, и уперив прстом у себе, запалацао као бичем, језиком кога изгубељник није разумео: *Рамиз! Рамиз! Рамиз!* Онај који је тражио Сабирни центар збунио се, и ништа не разумевајући, наставио да вергла: *Боро! Боро! Боро!* Кочоперник се разбеснео, унео се у лице ономе за кога је мислио да се представља као Боро, и палацање са бичастог језика пренело се на његове дугуљасте, мршаве руке. Боро је наједном посрнуо и пресамићено се скљокао на цесту као продрта врећа кромпира испала из руку пијачног човека. Рамиз је остао стојећке, шутајући ногом подеротину из које је нагло исцурела ринфуза. *Ту су се Биро и Рамиз разбрашили и заувек расишли, и мора да се у шоме часу и мршви паршизански вођа нелагодно осећао, покајнички се лецнув, у своме празном маузолеју.*

Касније се сећао како се један цепни сат клатио, лево-десно, над његовом главом као некакво мутно сунашце испало из своје кочије, и човека који се надносио над њим и нешто говорио језиком који му је био познат, али ништа није могао да каже. Подигао га је, узео за руку ко какво дете и посео у коњску запрегу власник цепног сунашца. *Распуштени њси*, процедио је кратко, и одвезао га пред сабирни центар „*Боро и Рамиз*”. Мршаво кљусе које као да је побегло из тифусног карантина, дуго је каскало до Центра; кочијаш је седео усправан, мрк, закопчан у ћутњу као далеке, околне планине над градом који се паклено пушио, исцеђен из свог августовског пришта. Капа, налик полуљусци нојвог заметка, падала је кочијашу до очију и разведравала ону мрклину. На уласку у центар града испречило

се милицајац, замлатарао рукама у знак како је коњској запрези забрањен улазак, човек са белом капом је подигао камцију високо, као да ће њеном муњом расцепити ваздух и просути олујни дажд – *сикшер, ѿонише оне ѿсе ѿо улицама* – и руком показао на човека окрвављене главе који је седео до њега. Редар је остао збуњен, нешто довикнуо, али она камција у међувремену је блеснула по леђима карантинског кљусета и згромила онај повик....

Кад је син отпаковао клима-уређај, амбалажу је оставио, затребаће за нешто чврста картонска кутија, макар за потпалу у зимске дане. Он је узео да је спреми у шупу, и док је ишао до дрвене бараке поглед му је склизнуо на логотип фирме „Дува да одува“, отиснут плавом бојом, адреса *Прве ѿардијске бриѿаге, С.*, власник *Домаѿој Крампѿ. Прва ѿардијска, Домаѿој Крампѿ!* Картонска кутија повукла га је земљином магнету, посрнуо је, у глави се заковитлало и хладно задувало. Па прва гардијска га је одувала из старог завичаја! Из С. је забурило, и буру је донео, у устима, Домагој Крамп, заповедник! *Да нишѿа не осѿане! Ни њихова мачка, ни ѿас! Ни њихов миш! Ни брабоњак њиховѿ миша! Разумијешѿ! Нема ѿраѿа! Никад ѿх овдје није ни било! Хоћу ѿако да буде! Јел’ јасно!* Урлао је заповедник кога је пратио одјек: *Јаснооо!* Иза Крампових чистача трагова ишли су људи са белим рукавицама на рукама и заштитним маскама на лицу. Нису били наоружани. Помислио је да су болнички људи. Један од њих отишао је до његовог бунара, подигао поклопац, и из канте са које се церила мртвачка глава три пута сунуо, лименом кутијом међународног црвеног крста у којој је некада био грашак, некаквог праха. Потом је спустио поклопац, и два пута прилазио повећем камену који је стајао поред бунара, смерајући нешто. Камену громаду беле, глатке површи, домаћин је стављао у голему кацу с купусом, сваког децембра, да покори, до потпуне тлаке, пото-

пљене главице, подбуњене сољу и завереничким кисом. Он је дотле био сакривен у говеђим јаслама, под пшеничном сламом, одакле је кроз пукотине брвана гвирио на оне које је очекивао, злослутио се њихов препадни поход у ваздуху, а који су раног августовског јутра бучно нахрупили у двориште. Они што су пословали око бунара, посебно су га занимали. Призор је био прегледан, отворен на авлију, видео је, јасно, заповедниково лице и лица још неких његових људи. Два гардијца, јер чуо је два гласа, упала су у шталу, одвезала његове краве, троје телади и кобилу која је фрктала и рзала, била се укопала баш на месту где је он био сакривен, није се дала туђиновој руци, и истерали на двориште као ловину, јер су они болнички људи већ подигли цераду камиона и најпре товарили *шеоце*, приносећи их на жртвеник своме богу. Онда се један вратио назад и рогуљама неколико пута снажно забадао у јасле. Осетио је кад је парошак рогуља склизнуо између раскречених ногу, умало да га запара у десну потколеницу, срећа да онај копљаник није био претерано реван у своме спорту, и срећа да је био у том положају, као да ће запливати. Да су јасле сад Обудовица у којој се толико пута купао као дечарац, па да шмугне у њене вирове потопљеног лана што су се јатачки склонили у удовичка недра врба и јоха! Случај или провиђење наместили су тако да је само пре три дана супругу послао у Србију, по децу која су била на летовању код деде и баке, жениних родитеља. До краја недеље требало би да се врате. *А данас, који је дан? Среда? Је ли среда? Јесће! Среда је, а као да није никоји дан. Наједном је све изгубило своју кршћеницу. И као да је све сшало у своме прошицању.*

Пресекао га је Крампов глас који је питао своје саборце *јесу ли нашли којега ѡса*, и пошто је добио одречан одговор, наредио је да све предају огњу. *Хоћу да у ѡејелу видим ѡасји ло!* Гардијци су се разлетели по дво-

ришту, видео је како упаљачем ужгају некакве громуље налик повесму вуне од црне овце које је споро захватио огањ, засмрдело је на катран и бензин, неко је унео главњу у шталу, једну је бацио у јасле, зацвркулала је слама као мишји накот, а извана су допирали гласови ватроноша: *Боце с бензином у кућу. Немој заборавиши сивојеве сијена. Свињац. Кокошке. Кукурузану. Све! Све!*

Ни до данас му није јасно како се могао провући кроз онај узани отвор на стражњем делу штале кроз који се избацује ђубре. Испао је на ђубриште као балегга, као коњско говно. Као глиста изметна. Никад није могао помислити да ће баш туда спаса глави тражити. Извукао се у последњем трену, шталу је већ у целости обузела огњица црне овце; стогови сена су буктали као на сликама наиваца, кућа је исплазила пламени језик на електрични стуб у дворишту, укро ће се две ватре похватати за гроца, а само двестотињак метара ваздушном линијом од његовог имања, под брдашцем, Крампови тулумаша играли су своје крваво коло у авлији комшије Лује Матавуља. *Боже, све ће их на сивавању њухваши и њобиши, ња онда сјалиши! Како их нисам њробудио, мајко моја!* Укопао се у ђубрену кулу као балеггар, оставио малецни отвор за нос и очи, и ту се притајио све до ноћи која је била једина његова заштитница на земљи. Обучен у мрклину, избауљао је из свог ђубреног дворца и ушуњао се у башту где је са страшила за чворке, врапце, креје, врानе и свраке скинуо одећу, хлаче рашчијане на коленима, карирану кошуљу без половине левог рукава и крагне, црни шешир на коме су се *њшице небеске* потписале белим, и пресвукао се. Стару одећу, умрљану стајњаком, вратио је на страшило које су деца називала Туђман. Ни он се није много разликовао од баштенског страшка: дугуљаст, сувоњав, рукат и ногат, издужене главе и големог носа, очурде ко два кромпира. Мирне душе, и скоро без грижње савести, могао би га посадити у свако кукурузиште, у

пшеничиште и врт још понајбоље, да плаши и тера од себе све што лети и четвороножује. Да га сад деца виде гађала би га камењем и погрдама, и ко зна како би прошао. Преноћио је у својој Ували, големих стабала и бујних букових и храстових крошања, последњи пут, и кренуо даље, леђима окренут, заувек, родним Ракама.

После се, у изгнанству, за бесаних ноћи, чудило како је онолики, оно страшило у његовим стопама, могао стати у ону невелику ђубреницу. А ђубре као да беше остало без свога воња; зачудо, мирисало је на разне траве, на њихов пољски завичај, пре суђеног путешествија кроз говеђе царство. Цело село било је под окупацијом Крампових људи, а и у суседним, лево и десно од његовог села, у Доњој и Горњој Мучни, чуло се халакање Домагојевих чистача и видели големи димни чибуци. Плашио се да се не врате и почну проверавати да ли је све уништено по плану.

Шест или седам дана, не зна тачно, батргао је, ноћу углавном, кроз шумарке и кукурузишта, преко удоља и стрмина, претрчавајући, зечке, чистине, путељке и цесте. Дању би, сакривен у јарузи или грмљу, или утврђен у каквој бујној, нависитој крошњи, жвакао млечно кукурузно зрневље, воћку убрану успут, а најслађи му је био буков и грабов лист. Најслађи – јер му је био надохват руке. И није га излагао никаквој опасности. Одатле је посматрао, у залеђу, села кроз које је пројахала Крампова коњица. Куће су изгледале као да им се на кров испентрао Турчин из сараценских времена и зажавали огромни чибук! Колико ли је само пута буковим и грабовим младим рухом утолио глад као дечарац, после оног великог светског рата! Сетио се приче прадеде Аћима, умро је у стотину и првој години, како је за време мраковања под Турцима, а после неке веће буне, раја обесхлебила до те мере да је са букових и грабових стабала гулила кору, коју је потом кувала и пекла. Кувана је замењивала вариво, а печена хлеб.

Ратна оскудица и глад продужили су се у црну, поратну беду која је потрајала тако дуго да су читаве букове и грабове шуме обескорене, па су устаничке вође морале да уведу строги ред и штедњу: кора је давана народу на кашичицу, као лек. Првенство су имала деца и старчество, онда рањени и болесни. Здравима је остало да преживе како знају и умеју. Због коре се отискивало у нову хајдучију, кавгацијало и шверцовало, а губила се и глава, лакше и брже, луђе и узалудније, него у борби са оном мраковијом.

Шестог, а можда и седмог дана у сутон избио је, а да му ни самом није јасно како, пред *Тишову њећину*. Лако ју је препознао, долазио је ту приликом ђачке екскурзије пре, отприлике, тридесет пет-шест година. Ту су одслушали, њих двадесет и деветоро основошколаца у разреду, *час историје* о храбром и мудрому *Вођи* и оданом, неустрашивом *Народу*. Беседио је, надахнуто, штрцајући око себе плувачку у жару предавања, као да га слуша сам Вођа, наставник Виктор Лубурић. Сећа га се добро, историја му је тешко улазила у главу, ђачету које је до школе пешачило девет километра у једном правцу. Код куће га је, уморног, покислог и гладног, чекала кућна богињица – *њешролејка* спрам које је маштао о људима који су се баш те године спустили на Месец. Једино што је из историје добро упамтио то су бежаније и сеобе, даноноћна умицања потерницима и ломивратна ламатања по непућу и свакавом времену. Он је изронио из народне *пјесме*, *право са њеној чела*, *прекаљен и неустрашив*, *најодан свакој муци и искушењу*, и *дошао*, у *стољећима* *проиђен* и *рабаћен* народ који је о њему *сјравио* и *испјевао* *шолике* *пјесме*, *љешје* од свих *дошатањих* које је наш *човјек* *сјворио*. Певуцкао је Лубурић у Титовој скривници.

На улазу га је дочекала завеса паучине, прстима је с очију нежно разаберао њену тканину, а таму и тишину пећине просекао је лепет неке непознате птице,

можда шишмиша. Шћућурио се на самом улазу, не усунујући се да дубље зађе, а да је и имао храбрости, непрозирни мрак обоји му је ноге у оловне чизме. А онда је однекуд изронила маршалска фигура *Вође*, она иста из читанки и са целулоидне траке, са зидних pročела важних соба и собичака. У шињелу, с качектом на глави и муштиклом у устима коју је обмотавао димни кончић, седео је у иследничкој пози, прекрштених ногу са којих су налаштене чизме мутно сијале као она чађава петролејка из детињства, непоречног и строгог држања као сама партизанска наредба, са скрамом тајновитог осмејка око усана какав имају само пролетерске вође. На коленима му је лежала некаква карта, можда војна. Прстом је шпартао по њој, и говорио: *Не бој се, Пиљо Маћеша. Ту си сићуран. Неће они овуда пролазити. Ја знам сва њихова бедућа кретања.*

Лепет некакве птице, можда оне синошње која је сад одлазила у јутарњи лов, склонио је некуд маршалову фигуру. Небески фењерција већ беше ужгао своје светило од кога се шумским веселницама грло разгалило: музицирале су у стотине нота и мелодија, славећи још једну *победу светлости над мраком*. Тргао се и излетео напоље. *Ошкуд да баш Њеја сањам! Шта ће се данас десити? Он зна и моје име...!*

Један детлић зачекићао је високо негде у некој крошњи, одазвао му се, у истом трену, истом лозинком и други, тамо, дубоко у шуми. Кренуо је у правцу одакле је допирала лупа чекићара.

После је прешао својима. Преко реке. И сад је, ето, исто август, а он је поново, очи у очи, са оним што *дува да одува. Домаћој Крамљ у машини на зиду из које дува бура из далеке С.!* Отишао је у шупу, узео мердевине и пајсер и насрнуо на онај строј. Очас је клима-уређај био изваљен из зида. *Прва јаардијска је йала за мање од йола часа! И заловедник је йоложио оружје! Они болнички људи скинули су маске са лица у којима је йрејознао*

своје комшије друге вере, из суседног села. Вратио га је назад у ону кутију и изнео на сметилиште у дну дворишта.

Саг више не дува да одува, кратко је одговорио на синов упитан поглед.

ЧОВЕК ИЗ КЊИГЕ

(Из Апокрифа 1941–1991. др Милана Басташића)

Бранку В. Врањешеву

Што се чудите, докторе: опседнут па опседнут! Како нећу бити опседнут прошлошћу?! Ја сад осамдесет одсто свога живота проводим са мртвима – да, да, са мртвима, добро сте чули – а двадесет одсто са живима! *Мршви чувају живе*. И у таквим сам годинама, кад тако, ваљда, мора бити. Од када ме то прати? Одувек. У младости је тај омер био обрнут: двадесет одсто свога времена, данноћ, проводио сам са Њима, а остатак са онима који усну подеротину још увек кашиком закрпавају.

Ништа се не ишчуђавајте, бар сте ви нагодни сваком чуду. Ја сам из таквог места. Из такве *родине*, што би неки рекли. Од таквог соја. Чим из матере испаднеш, одмах добијеш свога благопочившег, као близанца. Уместо брата или сестре. Да, да: добијеш, као човеку име што доделе. Добро је да их не добијеш и више, као што сам ја добио. Чучне ти уз колевку, само што је не заљуља. Матерински узбиба. После ти стане у стопе, и твој суђени мртац не да се више изути, Боже ми опрости. До краја живота послушкује сваку твоју реч и мисао, да којим случајем Њега не заборавиш у својим помињањима. Он се твоме рођењу више обрадује него твоји најближи. Некако испада да Њега није било – да се ни ти не би првим срхом ваздуха плачевно загрцнуо.

Кажем ти, тако је то у мојој домаји. И није престао да не буде тако. Полако! Објаснићу.

Тамо одакле сам ја, тамо се на неповратну страну чешће одлази, и мимо уобичајеног реда и позива. Мла-